

GEMERT-BAKEL

KRUISEIND

Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven

BAAC rapport A-08.0080

september 2008

ARCHEOLOGIE BOUWHISTORIE CULTUURHISTORIE

GEMERT-BAKEL

KRUISEIND

Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven

BAAC rapport A-08.0080

september 2008

Status
Definitief

Auteur(s)
drs M. Bink

Colofon

ISSN:	1873-9350
Auteur: Met een bijdrage van:	M. Bink A.C. van de Venne
Redactie:	P.F.J. Franzen
Veldwerk:	M. Bink K. Spijker J. Opdebeeck
Tekeningen:	M. van Willigen M. Bink
Determinatie vondsten:	A.C. van de Venne
Copyright:	Gemeente Gemert-Bakel/ BAAC bv 's-Hertogenbosch

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Gemert-Bakel en/of BAAC bv 's-Hertogenbosch.

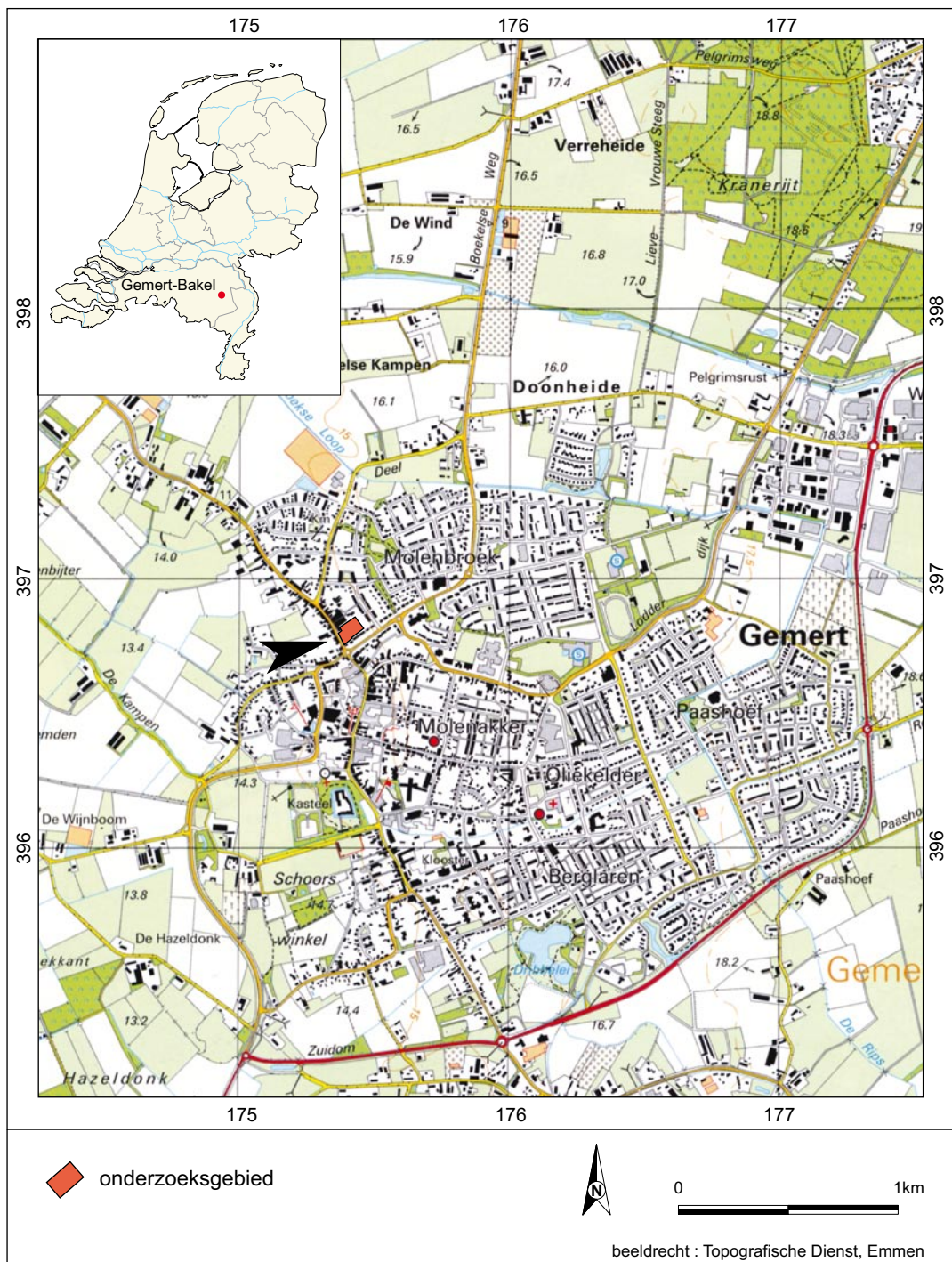
BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 613 62 19
Fax.: (073) 614 98 77
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergstraat 81-85
7411 CN Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax.: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Aanleiding van het onderzoek	7
2.1	Aard der bedreiging	7
2.2	Vooronderzoek	7
2.3	Vraagstelling	7
2.4	Werkwijze	8
3	Resultaten	13
3.1	Sporen	13
3.2	Stratigrafie ter plaatse van het onderzoeksgebied	15
3.3	Vondsten	17
4	Synthese	19
4.1	Beantwoording van de onderzoeksvragen	19
4.2	Waardering van de vindplaatsen	21
5	Aanbevelingen	23
	Literatuur	25
	Bijlagen	27
	- Bijlage 1 Sporenl ijst	29
	- Bijlage 2 Vondstenlijst	31

Figuur 1.1 Gemert-Kruiseind, locatiekaart.

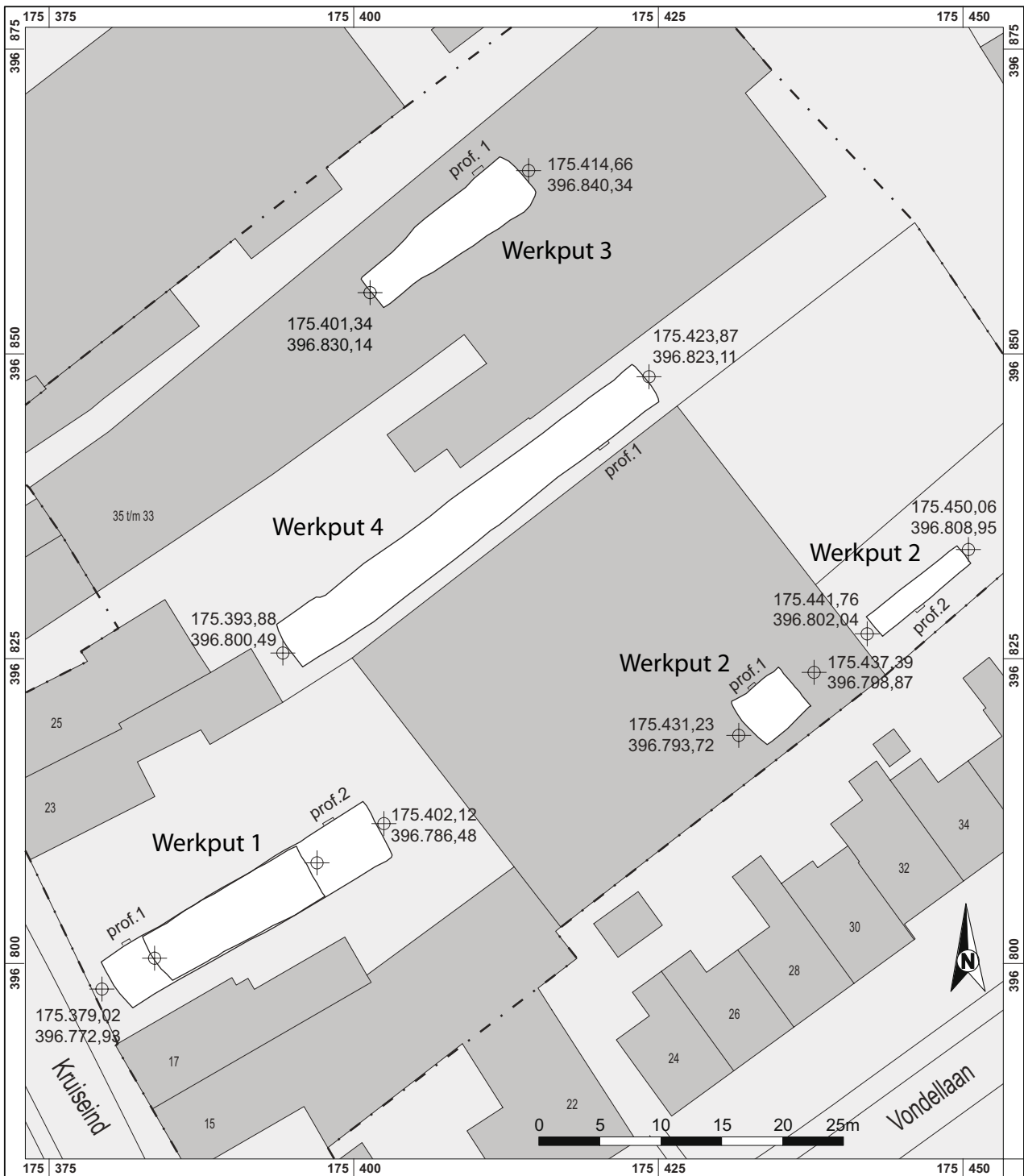
1 Inleiding

Tussen 16 en 18 april 2008 heeft BAAC bv in de gemeente Gemert-Bakel een Inventariserend VeldOnderzoek door middel van Proefsleuven, waarderende fase (IVO-P) uitgevoerd. De reden voor het proefonderzoek is de voorgenomen bouwwerkzaamheden tussen het Kruiseind, de Vondellaan, de Jacob Catsstraat en de Kringelhoek te Gemert.

Tijdens het onderzoek is gebleken dat oostelijke deel van het terrein in het verleden diepgaand is verstoord. Hierdoor zijn eventuele archeologische sporen op dit terreindeel vernietigd. Het westelijke deel van het terrein, gelegen aan het Kruiseind, bevat de resten van de historische bewoning langs het Kruiseind. Hoewel wordt vermoed dat de bewoning aan het Kruiseind teruggaat tot de veertiende eeuw, dateren de aangetroffen resten vooral uit de negentiende en de twintigste eeuw.

Administratieve gegevens

Gemeente:	Gemert-Bakel
Plaats:	Gemert
Toponiem:	Kruiseind
Kaartblad:	51 F
BAAC projectnummer:	A-08.0080
RACM meldingsnummer:	28.112
RACM onderzoeksnummer:	21.140
Centrum-coördinaten:	175.421/396.820
NW:	175.365/396.800
NO:	175.420/396.860
ZW:	175.385/396.750
ZO:	175.460/396.865
Opdrachtgever:	Gemeente Gemert-Bakel
Bevoegde overheid:	Gemeente Gemert-Bakel
Documentatie:	Provinciaal depot Bodemvondsten, 's-Hertogenbosch

Gemert, Kruisstraat
putten- en profielenkaart

niet opgegraven	piketten
bebouwd	locatie profiel
werkputten	begrenzing plangebied

Figuur 2.1 Gemert-Kruiseind, puttenkaart met aangegeven de locatie van de getekende profielen.

2 Aanleiding van het onderzoek

2.1 Aard der bedreiging

In het plangebied zal in de toekomst woningbouw worden gerealiseerd. In totaal zullen in het onderzoeksgebied 68 woningen worden gebouwd. Daarbij zullen de eventueel in de ondergrond aanwezige archeologische resten worden vernietigd.

2.2 Vooronderzoek

Voor het plangebied is een bureauonderzoek uitgevoerd door RAAP.¹ Hieruit bleek dat voor het terrein sprake is van een hoge verwachting ten aanzien van vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Doordat het terrein grotendeels bebouwd en/of verhard was zijn slechts twee boringen uitgevoerd. Uit beide boringen bleek dat de ondergrond ter plaatse verstoord was. Deze twee boringen waren echter niet voldoende om ervan uit te gaan dat het gehele terrein verstoord zou zijn.

De heemkundekring 'de Kommanderij' te Gemert vermoedt dat de bewoning aan het Kruiseind terug gaat tot de veertiende eeuw. Archeologische aanwijzingen hiervoor zijn echter tot op heden niet gevonden.²

2.3 Vraagstelling

Voor het onderzoek is een Programma van Eisen (PvE) opgesteld.³ Hierin zijn de volgende vragen opgenomen:

Het proefsleuvenonderzoek heeft primair tot doel antwoord te geven op de volgende vraag: zijn er in het plangebied één of meer behoudenswaardige vindplaatsen aanwezig? Om hierover een gefundeerde uitspraak te kunnen doen, dienen de volgende deelvragen beantwoord te worden.

Algemene vragen

- Zijn er archeologische sporen, sporenclusters of vondsten aanwezig in het plangebied?
- Wat is de aard, omvang, kwaliteit en het verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?
- Uit welke periode dateren de sporen?
- Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?
- Wat is de relatie met de omgeving?
- Wanneer zijn de archeologische sites in onbruik geraakt?
- Wanneer is het eventuele esdek aangelegd?

1 Hensen 2007.

2 Mond. Med. J. Timmers en J. van Schijndel.

3 Verhoeven 2007.

Aanvullende vragen

- Hoe zie de geologisch/bodemkundige opbouw van het plangebied er uit?
- In welke mate is het onderzoeksgebied verstoord?
- Wat is de exacte ligging en horizontale begrenzing van de vindplaats?
- Indien grondsporen zijn aangetroffen: op welk niveau zijn deze leesbaar?
- Wat is de precieze situatie met betrekking tot de gaafheid en conservering van de archeologische sporen/vondsten?
- Zijn er aanwijzingen voor verschillende bewoningsfasen?
- In er een ensemblewaarde met vindplaatsen in de omgeving van het plangebied of met het omringende landschap?
- Is of zijn er behoudenswaardige vindplaatsen aanwezig binnen de grenzen van het plangebied?

2.4 Werkwijze

Het gehele plangebied meet 5203 m². In totaal zijn vier proefsleuven aangelegd, met een totaal oppervlak van 368 m². Hiermee is 7 procent van het plangebied onderzocht. Omdat de in het onderzoeksgebied aanwezige bebouwing nog niet was gesloopt, is het puttenplan voorafgaand aan het onderzoek, in overleg met de bevoegde overheid (gemeente Gemert-Bakel) aangepast. Daarbij is tevens afgesproken dat met de mogelijkheden om sleuven aan te leggen pragmatisch omgegaan diende te worden. De uiteindelijke locatie van de putten is in figuur 2.1 weergegeven

Werkput 1 is ten opzichte van het puttenplan enkele meters naar het noorden verschoven om de put geheel op het open voorterrein van de voormalige garage te leggen. In het centrale deel van werkput 1 is een tweede vlak aangelegd om te zien in hoeverre zich onder de 19de/20ste eeuwse bebouwing nog oudere sporen bevinden.

Werkput 2 is in twee delen geknipt: Eén deel is aangelegd binnen de garage. Dit deel is met enkele meters verkort vanwege de aanwezigheid van de betonnen fundering van een takel of brug in de ondergrond. Het tweede deel van deze werkput is aangelegd op het achterterrein van de garage. Aangezien zowel het eerste als het tweede deel van deze werkput tot op grote diepte verstoord was, is het tweede deel slechts één bak (1,8 m) breed aangelegd.

Werkput 3 is aangelegd binnen in de voormalige tegelhandel Raaijmakers. De geplande sleuf was hier slechts over 17 meter lengte te trekken, gezien de aanwezigheid van een aantal stalen pilaren en een binnenmuur.

Werkput 4 is in oostelijke richting verschoven zodat de sleuf geheel op het achterterrein van de bestaande bebouwing kwam te liggen en de nog aanwezige vijver zou ontwijken.

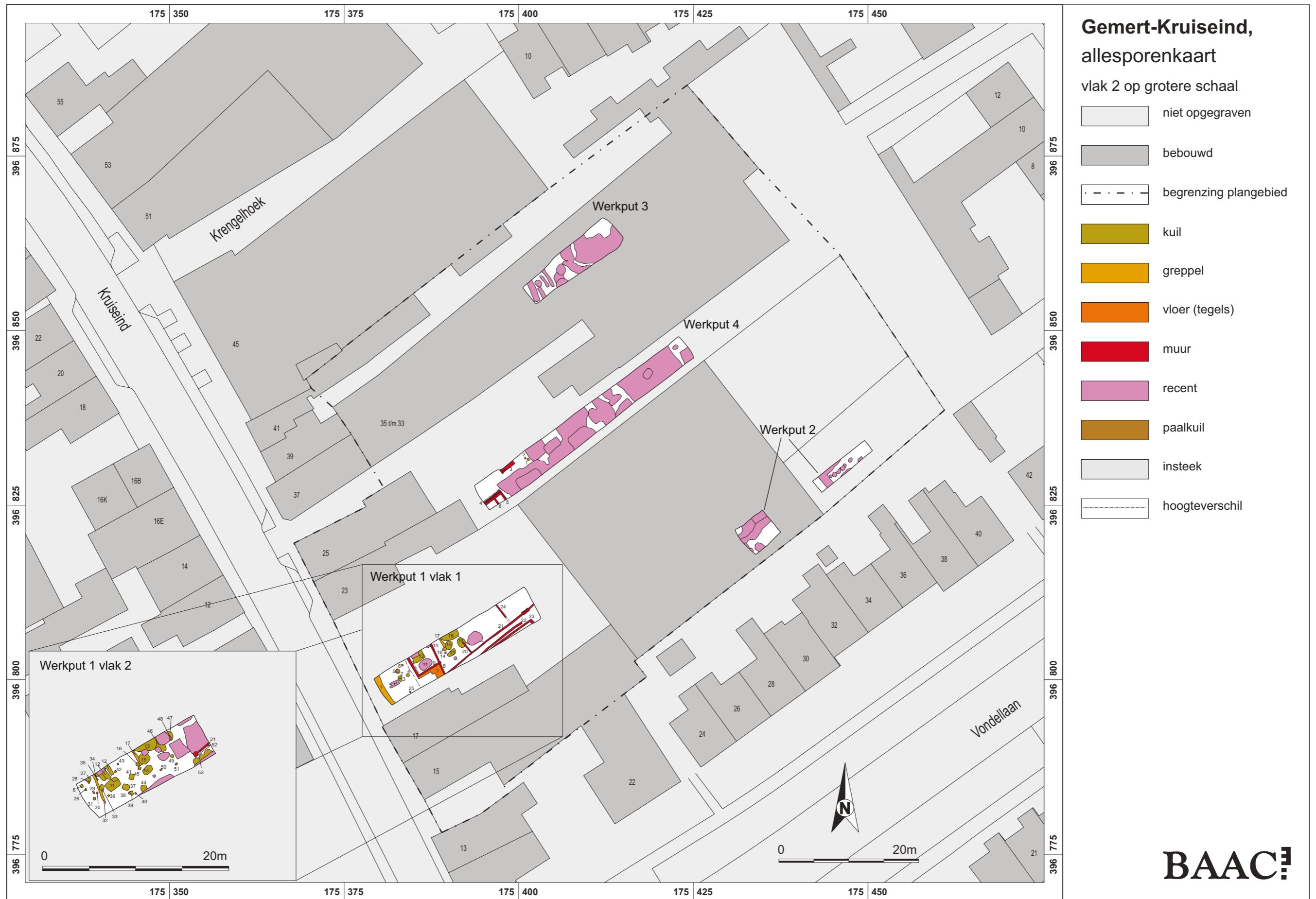
Werkput 5 was gepland in de smalle doorgang tussen garage en badkamerzaak. Vanwege de aanwezigheid van een betonnen smeerput aldaar is de sleuf tot buiten deze put verschoven. Daardoor werd deze put één geheel met werkput 4. Beide sleuven zijn als één geheel (werkput 4) onderzocht.

De opgraving is uitgevoerd conform het interne BAAC-protocol, de KNA, versie 3.1 en het Programma van Eisen. Het vlak is in één keer aangelegd met behulp van een graafmachine met gladde bak. Vlakken, profielen en coupes zijn gefotografeerd. Het vlak is getekend op schaal 1:50, coupes en profielen zijn getekend op schaal 1:20.

Van de werkputten zijn enkele representatieve profielstaten gedocumenteerd (figuur 2.1). Een geheel profiel was, gezien de verregaande versterking van de ondergrond op de meeste locaties, niet zinvol.

Figuur 2.2 *Aanleg van werkput 2.*

Figuur 3.1
Allesporenkaart.

3 Resultaten

3.1 Sporen

Tijdens het onderzoek zijn 59 spoornummers uitgedeeld. Hiervan zijn 53 spoornummers uitgedeeld in werkput 1 en zes in werkput 4. Werkputten 2 en 3 hebben geen sporen opgeleverd. Een overzicht van alle aangetroffen sporen is afgebeeld op figuur 3.1.

In werkput 1 zijn twee vlakken aangelegd. In vlak 1 zijn de resten van de 20^e-eeuwse bebouwing ter plaatse gedocumenteerd. De bebouwing bestaat uit funderingen van tenminste twee gebouwen. Daarnaast is in het voorste deel van de gebouwen een plavuizen vloer aangetroffen. In het achterste deel van de bebouwing was benden loopniveau een zeer donkere vulling binnen de funderingen aanwezig. Mogelijk betreft het hier de resten van een verdiepte zogenaamde 'potstal'. Dit gedeelte van de bebouwing was opgevuld met een laag waarin veel houtskool en (deels) verbrand puin aanwezig was. Vermoedelijk is de bebouwing hier ooit afgebrand. Deze bebouwing vindt mogelijk haar oorsprong in de 19^e eeuw of zelfs nog vroeger.

Na te zijn gedocumenteerd zijn de resten verwijderd om een tweede vlak aan te leggen. In dit vlak is een aantal grondsporen aangetroffen. Het betreft kuilen, die eerder bij de jongere bewoningsfase lijken te horen dan tot een oudere bewoningsfase en paalkuilen. De paalkuilen zijn vermoedelijk afkomstig van oudere bewoning ter plaatse. Uit de paalsporen is geen structuur te reconstrueren. De vraag is ook of dit bij een opgraving mogelijk zal zijn door verstoring door latere bebouwing en doordat huizen in de nieuwe tijd grotendeels op stiepen worden gebouwd, waardoor ze archeologisch niet zichtbaar zijn. Bij gebrek aan vondstmateriaal uit de gecoupeerde sporen is een datering van deze sporen lastig te geven, maar de aanlegvondsten doen vermoeden dat deze bewoningsfase uit de late 17de of de 18de eeuw stamt.

In werkputten 2 en 3 zijn geen sporen waargenomen. Het gehele achterterrein lijkt bij de bouw van de twee loodsen hier te zijn omgezet. Daarbij is veel sloopafval van de bebouwing aan het Kruiseind (waarvan de fundamente in werkput 1 zijn aangesneden) begraven. Eventuele archeologische sporenniveaus zullen hierdoor zijn opgeruimd.

Werkput 4 bevindt zich grotendeels op het achterterrein in de achtertuin van Kruiseind 23/25. Voor het gedeelte op het achterterrein geldt dat ook hier eventuele sporen door diepgaande verstoringen zijn vernietigd. Daarnaast zijn hier afvalkuilen uit het laatste deel van de twintigste eeuw en sloopafval van de voormalige bebouwing aan het Kruiseind aanwezig. Ten westen van de rooilijn van de voormalige garage bleken echter nog muurresten in de ondergrond aanwezig. Het betreft een tweetal vierkante ruimten of putten en een gootje dat langs deze loopt.

Figuur 3.2 *Gemert-Kruiseind, overzicht werkput 1.*

Figuur 3.3 *Gemert-Kruiseind, werkput 2 (oostdeel), vlak 1.*

Figuur 3.4 *Gemert-Kruiseind, het westelijke deel van werkput 4.*

3.2 Stratigrafie ter plaatse van het onderzoeksgebied

Het Brabantse landschap wordt gekenmerkt door dekzandafzettingen. Deze afzettingen zijn gevormd vanaf de laatste ijstijd (ca. 120.000 - 10.000 jaar geleden). Het plangebied is gelegen in de centrale slenk, nabij de Peelrandbreuk die Gemert doorsnijdt. Het plangebied is gelegen binnen de bebouwde kom van Gemert en is daarom op de geomorfologische en bodemkaart niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie van de wel gekarteerde omgeving mag worden aangenomen dat het plangebied op een dekzandvlakte gelegen is (code 2m13). Het landschap rond Gemert wordt gekenmerkt door een aantal oost-west georiënteerde beken die de Peelhorst ontwateren in de richting van het dal van de Aa. De dichtst bij het plangebied gelegen beek is 'Het Loopje' dat ca. 75 m ten zuid-oosten van plangebied liep. Tegenwoordig is deze beek niet meer in het landschap zichtbaar. Ze loopt vermoedelijk overkluisd ter hoogte van de Vondellaan.⁴

Door de langdurige intensieve bebouwing ter plaatse enerzijds en de verstoringen van het achterterrein anderzijds zijn aan het Kruiseind nergens volledige profielen aangetroffen. Op het voorterrein was de C-horizont aanwezig op een hoogte van circa 14,16m boven NAP. Vanwege de verstoringen op het achterterrein varieert de C-horizont daar tussen 13,94 m +NAP op het westelijke deel van werkput 2 en 13,21 m +NAP in het oostelijke deel van werkput 4.

Het meest intacte profiel is aangetroffen in het westen van werkput 1, tussen het Kruiseind en de funderingen van de hier aanwezige bebouwing (fig. 3.5). Hier is sprake van de volgende bodemopbouw:

⁴ Hensen 2007, 6-7.

Figuur 3.5 *Gemert-Kruiseind, werkput 1, profiel 1.*

- 0-16 cm: geel zand; vlijlaag voor bestrating
- 16-36 cm: donkergrijsbruin gevlekt zand met puin; egalisatielaag
- 36-42 cm: grijsgeel verrrommeld zand; egalisatielaag
- 42-70 cm: donkergrijs/zwartbruin zand met baksteen; oude verploegde/omgewerkte bodem
- 70 cm e.v.: geel zand, iets Fe; C-horizont

Op basis van de reductiekenmerken en ijzerconcreties in de C-horizont wordt vermoed dat de bodem het restant is van een beek- of gooreerdgrond, hetgeen overeen komt met de verwachting van een gooreerdgrond uit het vooronderzoek.⁵

5

Hensen 2007, 7-8.

3.3 Vondsten *(drs A.C. van de Venne)*

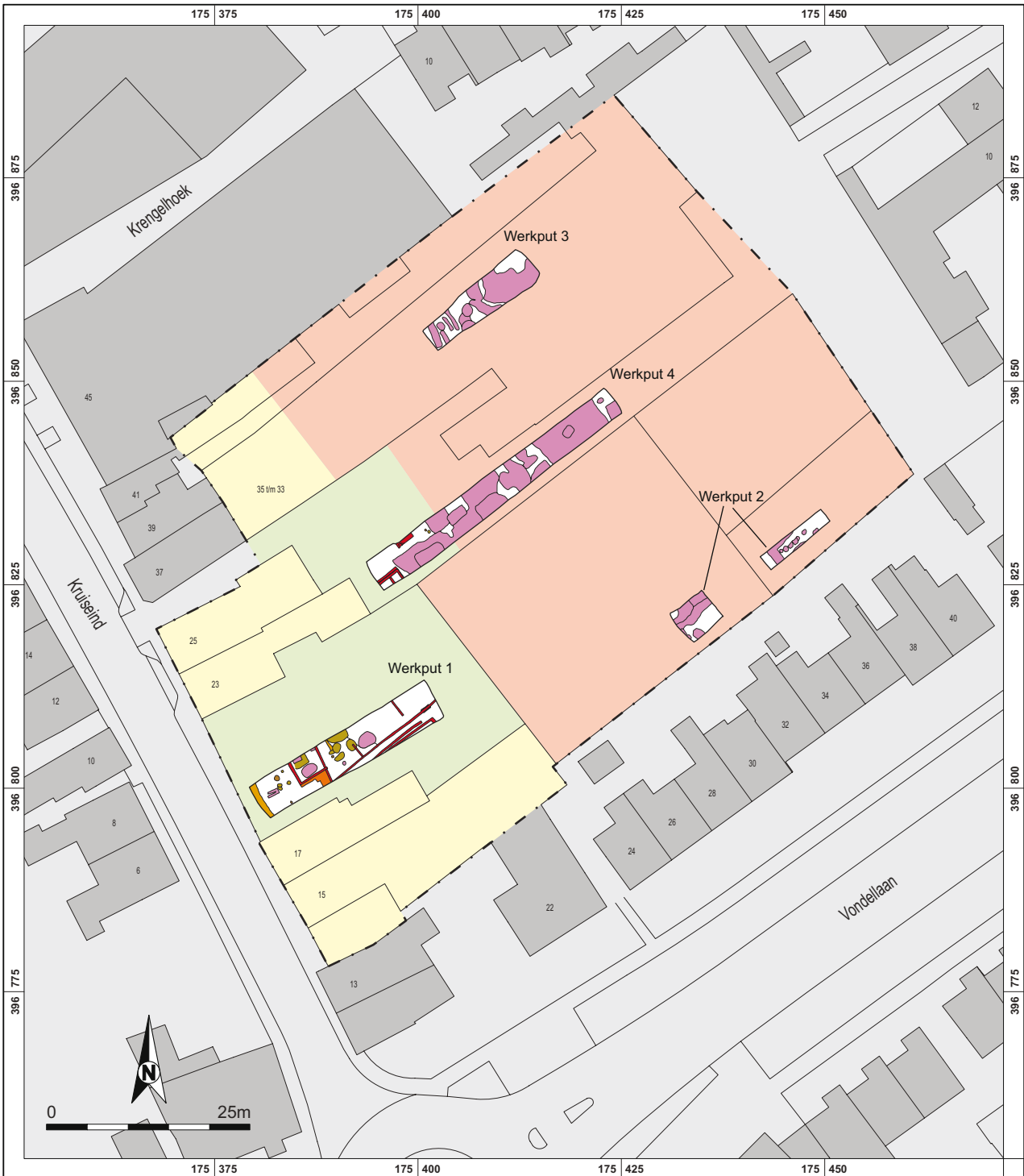
Tijdens het archeologisch onderzoek te Gemert-Kruiseind zijn tijdens de aanleg van het vlak in totaal 95 stuks keramiek en 37 stuks glas verzameld. Slechts één scherf blauwgrijs aardewerk uit Elmpt (1150-1350) dateert uit de Middeleeuwen. Het overige materiaal dateert uit de Nieuwe Tijd. Enkele vondsten uit de Nieuwe Tijd zijn te dateren in de 17de of 18de eeuw, zoals twee dikke steelfragmenten van kleipijpen en een fragment van een kopje van oosters porselein, zogenaamd capucijnerwaar. Dit is aan de buitenzijde egaalbruin en aan de binnenzijde beschilderd met een blauw bloemenmotief. De introductie van capucijnerbruin treedt op na circa 1700, capucijnerwaar komt voor tot aan het eind van de 18de eeuw.⁶ Het overige aardewerk, bestaande uit industrieel wit aardewerk, roodbakkend aardewerk, grijs steengoed uit Langerwehe en Westerwald, witbakkend aardewerk en Europees porselein, dateert uit de 19de of begin 20ste eeuw. Uit diverse beeldmerken van Maastrichtse industriële keramiek en drukdecors blijkt de nadruk te liggen op de periode rond 1900.⁷ Ook de glasfragmenten dateren hoofdzakelijk rond 1900 zoals fragmenten van flessen, potjes, een zuigfles met daarop afgebeeld een koe en fragmenten van olielampen. De jongste vondsten zijn twee aluminium deksels met Omnia-sluiting en een plastic dopje, die te dateren zijn in de jaren '50 of '60 van de vorige eeuw.⁸

Aardewerksoort	Aantal
Elmpt	1
Rodbakkend	16
Witbakkend	2
Grijs steengoed	16
Industrieel wit	54
Kleipijp	2
Europees porselein	1
Oosters porselein	3

6 Bartels 1999, 189.

7 Bogaers 1992, Polling 2001.

8 Soetens 2001, 232-233.

**Gemert-Kruiseind,
waardering plangebied**

 niet opgegraven	 kuil	 muur	 resten aanwezig
 bebouwd	 greppel	 recent	 niet gekarteerd vanwege bebouwing
 begrenzing plangebied	 vloer (tegels)	 paalkuil	 resten verstoord

Figuur 4.1 Gemert-Kruiseind, de vindplaats, niet-gekarteerde en verstoorde delen van het onderzoeksgebied.

4 Synthese

Uit het proefonderzoek blijkt dat archeologische resten alleen op het voorterrein aanwezig zijn. Het achterterrein is vermoedelijk met de bouw van de daar aanwezige loodsen tot op grote diepte verstoord geraakt. Op het voorterrein zijn (paal)kuilen en muurwerk aangetroffen van de historische bebouwing langs het Kruiseind. Hoewel één scherf Elmpter aardewerk dateert uit de periode 1150-1350 zijn geen grondsporen uit deze periode aangetroffen. De aangetroffen resten dateren op grond van het aardewerk vanaf de 17de of de 18de eeuw. Veel van het aardewerk en glas is te dateren in de periode 1850-1925. Mogelijk is dit te koppelen aan de brandlaag in een deel van het gebouw. Het gebouw zal dan in het eerste kwart van de 20ste eeuw zijn afgebrand. Na deze brand zal het gebouw herbouwd zijn. De jongste vondsten wijzen op een definitieve sloop van het gebouw in de jaren '50 of '60 van de twintigste eeuw.

4.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Algemene vragen

- *Zijn er archeologische sporen, sporenclusters of vondsten aanwezig in het plangebied?*

In het plangebied zijn sporen en vondsten aanwezig. Deze beperken zich tot het westelijke, aan het Kruiseind gelegen deel van het plangebied.

- *Wat is de aard, omvang, kwaliteit en het verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?*

De sporen zijn veroorzaakt door de bewoning aan het Kruiseind vanaf de 17de of 18de eeuw. Ze zijn alleen aanwezig in een circa 35 m brede strook langs het Kruiseind.

- *Uit welke periode dateren de sporen?*

De sporen dateren vanaf de 17de of 18de eeuw.

- *Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?*

De vondsten bestaan uit aardewerk, glas, plastic en metaal. De oudste vondst is één scherf Elmpter aardewerk uit de periode 1150-1350. De overige vondsten dateren uit de periode 1600-1960 met een duidelijke nadruk op de periode 1800-1925.

- *Wat is de relatie met de omgeving?*

De resten maken deel uit van de lintbebouwing langs het Kruiseind te Gemert.

- *Wanneer zijn de archeologische sites in onbruik geraakt?*

De aangetroffen bebouwing is in de jaren '50 of '60 gesloopt. In zekere zin is de bebouwing echter tot op heden in gebruik gebleven en zal ook in de nieuwbouw de historische lintbebouwing langs het Kruiseind voortgezet worden.

- *Wanneer is het eventuele esdek aangelegd?*

Tijdens het onderzoek is geen esdek aangetroffen. Vermoedelijk is hier nooit een esdek aanwezig geweest omdat de vindplaats deel uitmaakt van de historische bebouwing ter plaatse.

Aanvullende vragen

- *Hoe zie de geologisch/bodemkundige opbouw van het plangebied er uit?*

Van de oorspronkelijke bodem is ter plaatse, met uitzondering van de C-horizont niets meer aanwezig. De aard van de C-horizont in werkput 1 doet vermoeden dat hier sprake is geweest van een goor- of beekerdgrond.

- *In welke mate is het onderzoeksgebied verstoord?*

Op grond van de (verwachte) mate van verstoring is het plangebied op te delen in drie delen: Het gehele achterterrein, 3460 m² is als verstoord aan te merken (figuur 4.1). Hier zijn geen archeologische resten te verwachten, met uitzondering van zeer diepe sporen zoals waterputten.

Het voorterrein van 1740 m² valt uiteen in twee gedeelten: het onbebouwde deel, dat potentieel behoudenswaardig is, waar de verstoringen zeer beperkt zijn, en het bebouwde deel waar geen onderzoek verricht kon worden en waarvan daarom niet duidelijk is in hoeverre de ondergrond hier verstoord is. Het onbebouwde deel meet 805 m²; het bebouwde deel valt in drie delen uiteen: Kruiseind 15 en 17 meet samen 470 m²; Kruiseind 23 en 25 meet 255 m² en Kruiseind 33 en 35 meet 210 m².

De huizen Kruiseind 15 en 17 dateren uit de negentiende of de eerste helft van de twintigste eeuw. Bij de bouw van deze huizen zal de archeologische ondergrond slechts beperkt verstoord zijn. Kruiseind 23 en 25 zijn tegen het einde van de twintigste eeuw geheel gerenoveerd of herbouwd. Daarbij is aan de achterzijde een uitbouw gerealiseerd. Mogelijk is het voorste deel van deze panden alleen bovengronds verbouwd. In hoeverre de ondergrond verstoord is geraakt is dus onduidelijk. Kruiseind 33 en 35 is in de tweede helft van de twintigste eeuw gebouwd. Daarbij is de ondergrond vermoedelijk afgegraven. De kans dat hier nog archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn is dus gering.

- *Wat is de exacte ligging en horizontale begrenzing van de vindplaats?*

De ligging van de vindplaats is aangegeven in figuur 4.1.

- *Indien grondsporen zijn aangetroffen: op welk niveau zijn deze leesbaar?*

De grondsporen (resten van muurwerk) worden direct onder de meest recente egalisatie/ophogingslagen zichtbaar. In de C-horizont zijn nog (paal)kuilen zichtbaar.

- *Wat is de precieze situatie met betrekking tot de gaafheid en conservering van de archeologische sporen/vondsten?*

De resten van de gebouwen zijn na de sloop afgedekt met een pakket grond en daarna onder een pakket geel zand en klinkerverharding verdwenen. Hierdoor zijn de resten redelijk gaaf behouden.

Tussen de resten zijn nog veel vondsten aanwezig. De conservering is dus te karakteriseren als redelijk tot goed.

- *Zijn er aanwijzingen voor verschillende bewoningsfasen?*

Op basis van de in werkput 1 aangetroffen muurresten lijkt sprake te zijn van tenminste twee bouwfases. Mogelijk is daarnaast nog sprake van een oudere houtbouwfase.

- *Is er een ensemblewaarde met vindplaatsen in de omgeving van het plangebied of met het omringende landschap?*

De ensemblewaarde van de resten is afhankelijk van de aanwezigheid van gelijkwaardige monumenten in de omgeving. Aan het Kruiseind zullen nog meer in potentie behoudenswaardige resten in de ondergrond aanwezig zijn. De ensemblewaarde zal afhankelijk zijn van de mate waarin aan het Kruiseind reeds elders nieuwbouw heeft plaatsgevonden in de naoorlogse periode. Gezien de relatief intacte lintbebouwing langs het Kruiseind mag worden vermoed dat hier sprake is van een hoge ensemblewaarde.

- *Is of zijn er behoudenswaardige vindplaatsen aanwezig binnen de grenzen van het plangebied?*

De aangetroffen vindplaats is, conform de KNA, versie 3.1 gewaardeerd in paragraaf 4.2.

4.2 Waardering van de vindplaatsen

Tijdens het onderzoek zijn archeologische resten alleen op het terreindeel aan het Kruiseind aangetroffen. Het betreft een 30 tot 35 m brede strook die in het noordoosten wordt begrensd door de rooilijn van het voormalige garagebedrijf Peeters. In hoeverre deze resten onder de nog bestaande bebouwing in deze strook bewaard zijn gebleven was niet te bepalen.

Volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.1) dienen vindplaatsen te worden gewaardeerd op een aantal criteria (fig. 4.2).

Gemert Kruiseind, sporen uit de nieuwe tijd		
Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Zichtbaarheid	nee
	Herinneringswaarde	nee
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2 (midden)
	Conservering	2 (midden)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1 (laag)
	Informatiewaarde	2 (midden)
	Ensemblewaarde	1 (laag)
	Representativiteit	n.v.t.

Figuur 4.2 *Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.1. en de Onderzoekseisen van de provincie.*

1. Beleving

De twee criteria die de KNA voor de belevingswaarde van een vindplaats stelt hebben vooral betrekking op zichtbare monumenten. Aangezien in het onderzoeksgebied slechts onzichtbare monumenten aanwezig zijn is op deze twee punten niet gescoord.

2. Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van een vindplaats wordt door twee criteria bepaald: gaafheid en conservering. De resten van de gebouwen zijn na de sloop afgedekt met een pakket grond en daarna onder een pakket geel zand en klinkerverharding verdwenen.

Hierdoor is de gaafheid te karakteriseren als 'midden'.
Tussen de resten zijn nog veel vondsten aanwezig. De conservering is te karakteriseren als 'midden'.

3. Inhoudelijke criteria

Waardering op inhoudelijke criteria bestaat uit vier subcriteria: Zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. Gebouwen uit de Nieuwe Tijd zijn vaak nog aanwezig en in gebruik. De zeldzaamheid van de restanten van een gesloopt gebouw in de ondergrond is daarom laag.

5 Aanbevelingen

De aangetroffen sporen dateren met name uit de 17^e eeuw en later (nieuwe tijd). Op basis van de hierboven genoemde criteria kan worden geconcludeerd dat de aangetroffen resten conform de KNA 3.1 (net) niet behoudenswaardig zijn. Een vervolgonderzoek wordt derhalve niet noodzakelijk geacht. Indien de bevoegde overheid dit selectieadvies overneemt, dan blijft de mogelijkheid dat de aangetroffen vindplaats als zijnde een niet voor behoud geselecteerde vindplaats door de lokale amateurs (Heemkundige kring de Kommanderij of de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland) alsnog wordt opgegraven. Hiervoor moet een aparte vergunning worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten.

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit selectieadvies betekent nog **niet** dat bodemversturende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten al ondernomen kunnen worden. Het selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (de gemeente Gemert-Bakel). Deze beoordeling kan vanwege de grote hoeveelheid rapporten bij gemeenten en provincies enkele weken duren. De beoordeling zelf wordt overigens het selectiebesluit genoemd.

Literatuur

- Bartels, M., 1999: Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900), Amersfoort.
- Bogaers, M.R., 1992: Drukdecors op Maastrichts aardewerk 1850-1900, Lochem.
- Hensen, G., 2007: *Plangebied Kruiseind te Gemert, Gemeente Gemert-Bakel, Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en visuele inspectie*, Amsterdam (RAAP-notitie 2144).
- Polling, A., 2001: Maastrichts ceramiek, merken en dateringen, Lochem.
- Soetens, J., 2001: In glas verpakt. Packaged in glass. European Bottles. Their History and Production, Amsterdam.
- Verhoeven, M., 2007: *Programma van Eisen Inventariserend veldonderzoek (proefsleuven), Plangebied Kruiseind te Gemert, Gemeente Gemert-Bakel*, s.l.

Bijlagen

- Bijlage 1 Sporenlijst
- Bijlage 2 Vondstenlijst

Bijlage 1 Sporenlijst

put	spoor	vlak	aard van spoor	datering	relaties	opmerkingen
1	1	1	greppel?			dbzw mogelijk onderkant oude akkerlaag
1	2	1	kuil		jonger dan S3	dgr gevlekt met bs en hk
1	3	1	kuil		ouder dan S2	gr+beigegegr gevlekt
1	4	1	kuil			Kern: dgr gevlekt met bs/ insteek: grbeige gevlekt
1	5	1	paalspoor			dgrbr
1	6	1	kuil			dgr gevlekt met hk en oer
1	7	1	vloer			plavuizen 23x23x3cm
1	8	1	muur		vormt 1 muur met S10, ouder dan S9	1 steens muur 23x11x5cm
1	9	1	muur		jonger dan S8/10	1 steens muur maakt een hoek 23x11x5cm
1	10	1	muur		vormt 1 muur met S8	1 steens muur 23x11x5cm
1	11	1	kuil			dgr gevlekt met hk en bs
1	12	1	kuil		jonger dan S34	dgr gevlekt met hk en bs, lijkt op vlak 2 uit drie banen te bestaan
1	13	1	kuil			beigegegr gevlekt met bs
1	14	1	paalspoor			dgr met bs
1	15	1	kuil		jonger dan S16 en 17	wit + geel+br+gr gevlekt
1	16	1	kuil		ouder dan s17 en 15	dgr, in vlak 1 lijkt s16 jonger dan s17
1	17	1	greppel?		ouder dan s15	gr+br gevlekt
1	18	1	kuil	recent		wit + dgr gevlekt
1	19	1	kuil		ouder dan S20	grbr +geelwit gevlekt
1	20	1	muur			half steens 26x11x5cm
1	21	1	muur			1 steens 25x11x5cm
1	22	1	muur			1 steens zeer gefragmenteerd geen maten mogelijk
1	23	1	muur			1 steens 24,5 x 11 x5 cm
1	24	1	muur			1 steens 23x11x5cm
1	25	1	paalspoor			grbeige gevlekt
1	26	2	paalspoor			dgr
1	27	2	kuil		ouder dan S28	dgr
1	28	2	paalspoor		jonger dan S27	dgr + geel gevlekt
1	29	2	paalspoor			dgr gevlekt
1	30	2	paalspoor			dgrbr
1	31	2	paalspoor			dgr gevlekt
1	32	2	greppel		ouder dan s33, jonger dan s34 en 35	br onder muur S9

put	spoor	vlak	aard van spoor	datering	relaties	opmerkingen
1	33 2	kuil			jonger dan S32	gr+brgr gevlekt
1	34 2	paalspoor			ouder dan S32 en 12	dgrbr
1	35 2	paalspoor			ouder dan s32	dgrbr
1	36 2	paalspoor				br
1	37 2	kuil				dgr+geel gevlekt
1	38 2	paalspoor			ouder dan S39	dgr
1	39 2	kuil			jonger dan S38	dgr
1	40 2	paalspoor				dgr
1	41 2	kuil				dbrzw met bs
1	42 2	paalspoor				dgrgeel gevlekt
1	43 2	paalspoor				dgr gevlekt
1	44 2	kuil				dzwbr
1	45 2	paalspoor				grbr
1	46 2	kuil				dbr
1	47 2	kuil/insteek				br+geel +beige gevlekt (kern is S48)
1	48 2	kern/paalkuil				dgr (insteek is S47)
1	49 2	kuil				dgr met bs en mo
1	50 2	paalspoor				grbr gevlekt
1	51 2	paalspoor				brgr en bs
1	52 2	insteek				br + geel met bs en mo (insteek van S21)
1	53 2	kuil				dgrzw met bs en mo
1	6666	recent				
1	7777	natuurlijke ondergrond				
2	6666	recent				
2	7777	natuurlijke ondergrond				
3	6666	recent				
3	7777	natuurlijke ondergrond				
4	401 1	kuil		recent		grbr+geel gevlekt
4	402 1	paalspoor				oranjebr + geel gevlekt
4	403 1	muur				1,5 steens muur met bak/put, gemaakt van brokken bs -x12x6cm
4	404 1	goot				goot van "gewafelde" fabrieksstenen 20x10x5cm. 1 steen plat en aan beide zijden schuinstaand een rij bs
4	405 1	muur				keldermuur met hoek 1 steens 24x11x5cm, 5 lagen 35cm
4	406 1	muur				tussenmuurtje in kelder S5, 1 steens 24x11x5cm
4	6666	recent				
4	7777	natuurlijke ondergrond				

Bijlage 2 Vondstenlijst

vnr	volgnr	put	spoor	categorie	aantal	fragment	baksel	bakselsoort	herkomst	afwerking	versiering	merken	algemeen	vorm details	begin datering	eind datering
1	1	1	11	KER	2	steel	PIJP						pijp		1600	1700
1	2	1	11	KER	1	rand	ROOD			loodglazuur, groen					1500	1700
2	1	1		KER	1	bodem	ROOD	Nederrijns		loodglazuur	gele silbirkels + groene sinus		bord		1700	1900
2	2	1		KER	1	bodem	STEEN	S2		zoutglazuur				standvlak	1550	1700
2	3	1		KER	1	bodem	STEEN	S2		zoutglazuur, kobaltblauw				standvlak	1700	1900
2	4	1		KER	1	rand	STEEN	S2		zoutglazuur, kobaltblauw					1700	1900
2	5	1		GLS	1	bodem	groen						fles		1675	1750
4	1	1		KER	1	bodem	IWIT						bord	standing	1800	1900
4	2	1		KER	1	wand	IWIT								1800	1900
4	3	1		KER	2	rand	IWIT						pispot	verdikte afgeronde rand	1800	1900
4	4	1		KER	1	rand	IWIT			bruine glazuur					1850	1900
4	5	1		KER	1	rand	IWIT				vloeiblaauw drukdecor		kop		1835	1870
4	6	1		KER	3	bodem	PORSO	capucijnerwaar			blauw beschildering aan binnenzijde, bruin buiten		kop		1700	1780
4	7	1		KER	2	bodem	STEEN	S2	Westerwaid	zoutglazuur, kobaltblauw				standvlak	1700	1900
4	8	1		KER	2	wand	STEEN	S2	Westerwaid	zoutglazuur					1700	1900
4	9	1		KER	2	rand	STEEN	S2	Westerwaid	zoutglazuur, o.a. kobaltblauw					1700	1900
4	10	1		KER	1	oor	STEEN	S2	Westerwaid	zoutglazuur					1700	1900
4	11	1		KER	1	rand	ROOD			loodglazuur			lekschaal/ vergiet		1700	1900
4	12	1		KER	1	bodem	BLGR	Elmpt							1150	1350
4	13	1		BKR	1	fragment	FAYEN						tegel		1800	1900
4	14	1		GLS	1	fragment	kleurloos						vensterglas		1900	2000
4	15	1		GLS	1	rand	kleurloos						fles		1850	1900

vnr	volgnr	put	spoor	categorie	aantal	fragment	baksel	bakselsoort	herkomst	afwerking	versiering	merken	vorm algemeen	vorm details	begin datering	eind datering
4	16	1		MXX	1	fragment									1500	2000
5	1	1	21	GLS	1	bodem	lichtgroen				koefje		zuigfles		1875	1925
5	2	1	21	GLS	4	rand	kleurloos						pot		1850	1925
5	3	1	21	GLS	5	wand	kleurloos								1850	1925
5	4	1	21	GLS	2	wand	kleurloos					met tekst			1875	1925
5	5	1	21	GLS	2	bodem	kleurloos					met tekst	flesje		1900	1925
5	6	1	21	GLS	2	compleet	kleurloos						flesje	12-hoekig flesje met schroefdraad, met bakelieten dop	1910	1950
5	7	1	21	GLS	1	compleet	bruin						potje	met schroefdraad	1875	1925
5	8	1	21	GLS	1	bodem	lichtgroen						fles	pontil	1800	1900
5	9	1	21	GLS	1	rand	kleurloos						flesje		1850	1925
5	10	1	21	GLS	1	bodem	kleurloos						fles		1875	1925
5	11	1	21	GLS	1	fragment	kleurloos						olielampenglas		1880	1905
5	12	1	21	GLS	2	bodem	kleurloos						keikglas	weggeslepen pontil	1875	1925
5	13	1	21	GLS	11	wand	blauw melkglas						olielamp?		1875	1925
5	14	1	21	MXX	2	compleet	aluminium						deksel	tekst: Om te openen gehele rand los maken met plat voorwerp (b.v. geldstuk) speciale opener ver.....	1950	1960
5	15	1	21	XXX	1	fragment	plastic						kop		1950	1960
5	16	1	21	KER	2	bodem	IWIT					Polling 2001; beeldmerk 90			1892	1930
5	17	1	21	KER	1	bodem	IWIT					Polling 2001;	bord		1896	1896

vnr	volgnr	put	spoor	categorie	aantal	fragment	baksel	bakselsoort	herkomst	afwerking	versiering	merken	vorm algemeen	vorm details	begin datering	eind datering
5	18	1	21	KER	1	bodem	IWIT					beeldmerk 80B	juskom		1900	1957
5	19	1	21	KER	1	bodem	IWIT				monochroo, blauw bloemen	Poling 2001; beeldmerk 550	schotel		1895	1900
5	20	1	21	KER	1	rand	IWIT				monochroo, blauw bloemen	Poling 2001; beeldmerk 541	kop		1895	1900
5	21	1	21	KER	5	bodem	IWIT						bord		1850	1900
5	22	1	21	KER	6	rand	IWIT						bord		1850	1900
5	23	1	21	KER	2	bodem	IWIT						kop		1850	1900
5	24	1	21	KER	1	bodem	IWIT						kop		1850	1900
5	25	1	21	KER	3	wand	IWIT								1850	1900
5	26	1	21	KER	2	rand	IWIT				blauwe en zilveren rand		kop		1900	1950
5	27	1	21	KER	2	oor	IWIT						kop		1850	1900
5	28	1	21	KER	1	rand	IWIT						pispot	horizontale rand	1850	1900
5	29	1	21	KER	3	rand	IWIT				relief gevlochten ruiten rand		kop		1850	1900
5	30	1	21	KER	2	w,r	IWIT				saksisch blauw		kop		1900	1950
5	31	1	21	KER	1	rand	IWIT				boerenbond		kop		1850	1900
5	32	1	21	KER	1	wand	IWIT				geblokt blauw				1920	1940
5	33	1	21	KER	1	wand	IWIT				rood drukdecor		bord		1850	1900
5	34	1	21	KER	1	rand	IWIT				blauw drukdecor met bloemen		bord		1850	1900
5	35	1	21	KER	1	wand	IWIT				blauw drukdecor		kop		1850	1900
5	36	1	21	KER	1	bodem	IWIT				blauw drukdecor, oriental?		bord		1861	1915
5	37	1	21	KER	1	bodem	IWIT					jager	kop		1911	1960
5	38	1	21	KER	7	fragment	IWIT						beeldje	ridder met lans	1875	1950
5	39	1	21	KER	1	fragment	PORSE						beeldje		1875	1950

vnr	volgnr	put	spoor	categorie	aantal	fragment	baksel	bakselsoort	herkomst	afwerking	versiering	merken	algemeen	vorm details	begin datering	eind datering
5	40	1	21	KER	1	oor	STEEN	S2		zoutglazuur			fles		1850	1950
5	41	1	21	KER	4	wand	STEEN	S2		zoutglazuur, kobaltblauw					1800	1900
5	42	1	21	KER	1	bodem	STEEN	S2		zoutglazuur, kobaltblauw					1800	1900
5	43	1	21	KER	1	wand	WIT			loodglazuur, groen					1700	1900
5	44	1	21	KER	1	bodem	WIT			loodglazuur, groen					1700	1900
5	45	1	21	KER	1	bodem	ROOD						bloempot		1700	1950
5	46	1	21	KER	4	wand	ROOD						bloempot		1700	1950
5	47	1	21	KER	2	rand	ROOD						bloempot		1700	1950
5	48	1	21	KER	4	wand	ROOD			loodglazuur					1700	1900
5	49	1	21	KER	1	wand	ROOD			loodglazuur	sibversiering van stippen				1700	1800
5	50	1	21	KER	1	bodem	ROOD			loodglazuur					1700	1900
6	1	4		KER	1	rand	IWIT				blauw gestippeld		kop		1900	1950